

medialiitto

Medialiiton lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle 30.8.2017

Lausunto on annettu Lausuntopalvelu.fi -palvelun kautta vastaamalla verkkolomakkeessa esitettyihin kysymyksiin.

1. Yhdyttekö selvittäjän näkemykseen eri ratkaisuvaihtoehdoista ja suosituksesta toteutettavaksi vaihtoehdoksi?

Medialiitto ei kannata selvityksessä esitettyä ratkaisuehdotusta tekijänoikeuslain muuttamisesta. Ehdotus on tietoyhteiskunnan tekijänoikeuksia koskevan direktiivin vastainen.

Ehdotuksen tarkoitus on estää tieteellisten kirjoitusten tekijöitä ja kustantajia sopimasta vapaasti artikkeleiden, monografioiden ja raporttien verkkojulkaisemisesta, jotta yliopistot ja tutkimuslaitokset voivat tallentaa kirjoitukset omiin julkaisuarkistoihinsa kaikkien halukkaiden käytettäväksi verkossa avoimesti ja ilman maksua.

Ehdotus merkitsee tieteellisten kustantajien ja tutkijoiden sopimusvapauden ja omaisuuden suojan rajoittamista sekä lisäksi voimakasta puuttumista kustantajien elinkeinovapauteen ja sisämarkkinoiden toimintaan. Esitetyt rajoitukset ovat suhteettomia tavoiteltavan päämäärän saavuttamiseksi.

Selvityksen kimmokkeena on mainittu yliopistojen ja tutkimuslaitosten lisääntyneet aineistokustannukset. Lisäksi selvityksessä on todettu, että rinnakkaistallentamisessa on ennen kaikkea kysymys yliopistojen ja tutkimuslaitosten omasta edusta, kun julkaisujen määrällä ja laadulla on huomattava merkitys rahoituksessa ja sijoittumisessa akateemisessa kilpailussa. Yliopistojen ja tutkimuslaitosten rahoitusvaikeudet tai akateemisen kilpailun edistäminen eivät kuitenkaan ole kestäviä perusteita rajoittaa kolmansien tahojen tekijänoikeuksia.

Selvityksessä korostettu ”yleinen etu” kärsisi, kun tiedeyhteisö menettäisi brändättyjä ja luotettavia julkaisukanaviaan.

Selvityksessä on nostettu esiin pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelmaan sisältyvä tavoite kääntää tutkimus- ja innovaatio toiminnan laatu ja vaikuttavuus kasvuun. Muistutamme, että hallitus on sitoutunut ohjelmassaan myös yritysten ja kilpailukyyn vahvistamiseen sekä digitaalisen liiketoiminnan kasvuympäristön rakentamiseen. Selvittäjän ehdotukset toimivat viimeksi mainittuja päämääriä vastaan. Hallitus on lisäksi vahvistanut, ettei se lisää EU-sääntelyn kansallisessa toimeenpanossa kilpailukykyä haittaavaa ylimääräistä taakkaa.

Ehdotuksen toteuttaminen ei ole mahdollista EU-sääntelyn nojalla

Selvityksen mukaan ehdotettu tekijänoikeusratkaisu olisi mahdollinen tietoyhteiskunnan tekijänoikeusdirektiivin (2001/29/EY) nojalla. Tulkinta on väärä. Direktiivi ei salli uusia poikkeuksia tai rajoituksia tekijänoikeuksiin, sillä direktiivissä säädetty luettelo sallituista poikkeuksista ja rajoituksista on tyhjentävä. Ehdotus merkitsee verkkokäytön osalta nimenomaan uuden rajoituksen säätämistä.

medialiitto

Tietoyhteiskunnan tekijänoikeusdirektiivin 5 artiklan 2 kohdan c-alakohdan mahdollistama rajoitus kappaleen valmistamisen oikeuteen ei johdantokappaleen 40 mukaan saa koskea teosten käyttöä (reprodusointia) online-jakelun yhteydessä. Rinnakkaistallentamisessa teokset tallennetaan yliopistojen avoimiin julkaisuarkistoihin ja vastaaviin, jotta teokset olisivat avoimesti verkon kautta kenen tahansa saatavilla. Tallentaminen tehdään siis online-jakelun mahdollistamiseksi. Tällainen poikkeus ei ole sallittu. Aineiston tallentamista ei myöskään voida pitää direktiivin edellyttämänä ”erityistapauksena”, kun julkaisuarkistojen käyttö olisi avointa ja maailmanlaajuisia.

Rinnakkaistallentamisen mahdollistavaa tekijänoikeuden rajoitusta ei voi perustella myöskään direktiivin 3 artiklan a-alakohdalla. Kyse ei ole säännöksessä tarkoitettusta tieteellisen tutkimuksen havainnollistamisesta, vaan tutkimustulosten julkaisemisesta. Verkkojakelu ei myöskään olisi oikeutettua pelkän ei-kaupallinen tarkoituksen perusteella, koska se vaikuttaa haitallisesti sisämarkkinoiden toimintaan tieteellisen julkaisutoiminnan alueella.

Selvityksessä mainittu tekijänoikeusdirektiivin 5 artiklan n-alakohta ei myöskään mahdollista uuden rajoituksen säätämistä, koska alakohdan säännös koskee vain hankinta- tai lisensiointiehtojen piiriin kuulumattomia aineistoja ja aineiston käyttöä laitosten tiloissa tarkoitukseen varatuilla päätteillä. Selvittäjän ehdotus pohjautuu tutkijan ja yliopiston tai korkeakoulun väliseen sopimiseen (lisensiointiehtoineen), eikä tutkimusarkiston käyttö rajaudu laitosten tiloihin ja tarkoitukseen varattuihin päätelaitteisiin.

Direktiivin 5 artiklan 5 kohdan mukainen kolmen kohdan testi sallii direktiivin mukaisten poikkeusten ja rajoitusten säätämisen vain 1) tietyissä erityistapauksissa, 2) jotka eivät ole ristiriidassa teoksen tai muun aineiston tavanomaisen käytön kanssa 3) eivätkä haittaa kohtuuttomasti oikeudenhaltijan oikeutettuja etuja. Mikään näistä edellytyksistä ei täyty ratkaisuehdotuksen osalta.

Tutkimusjulkaisujen maailmanlaajuisia avaamista verkon kautta ei voida pitää tiettyinä erityistapauksena. Ehdotus merkitsee laajaa ja yleisluonteista tekijänoikeuden rajoitusta. Käytännössä tekijöiden neuvotteluasema yliopistoihin ja tutkimuslaitoksiin nähden heikentyisi ratkaisevasti muutoksen jälkeen. Tätä kuvaavat selvityksessäkin mainitut yliopistojen ohjeet, periaatteet ja käytännöt, jotka velvoittavat tai ohjaavat tutkijoita rinnakkaisjulkaisemiseen. Maailmanlaajuinen ja avoin verkkokäyttö ei edes käsitteellisesti voi olla tietty erityistapaus.

Ehdotettu rajoitus olisi myös ristiriidassa teosten tavanomaisen käytön kanssa. Tutkimusten julkaiseminen tieteellisissä lehdissä ja monografioissa on teosten tavanomaista käyttöä. Ehdotus veisi käytännössä pohjan julkaisutoiminnalta, jossa ansaintamallina on julkaisujen myyminen.

Ehdotus haittaisi myös kohtuuttomasti oikeudenhaltijoiden oikeutettuja etuja. Jos kustantajan liiketoimintamalli perustuu tieteellisten julkaisujen myyntiin ja asiakkailla olisi mahdollisuus hankkia samat julkaisut ilmaiseksi yliopistojen ja tutkimuslaitosten julkaisuarkistoista, kustantajien myynti laskisi vähitellen merkittävästi. Kustantajat tekisivät investoinnit, mutta taloudelliset hyödyt ohjautuisivat muualle. Tämä ei pidemmällä aikavälillä ole kestävä. Kun kustantajien taloudellinen kannustin julkaisemiseen rapautuisi, tutkijat eivät myöskään enää saisi tuloksiaan julkaistuiksi

medialiitto

entisessä laajuudessa arvostetuissa tieteellisissä ja vertaisarvioituissa julkaisuissa, mikä puolestaan haittaisi kohtuuttomasti heidän oikeutettuja etujaan.

2. Millä tavoin selvittäjän suosittelemaa ratkaisuvaihtoehtoa voitaisiin parantaa (sisällöllisesti tai teknisesti)?

Tieteellisten kirjoitusten reprodusointi on tarvittaessa mahdollista järjestää oikeudenrajoituksella, joka koskee aineiston pysyvää säilyttämistä, ei jakelua.

Kaupallisesti kustannettuja tutkimusaineistoja ei ole mahdollista saattaa avoimeen verkkojakeluun tekijänoikeutta rajoittamalla.

Sen sijaan tieteellisten kirjoitusten pysyvissäilytystä on mahdollista tukea lainsäädännöllä, koska pitkäaikainen säilytys ei itsessään vaikuta haitallisesti markkinoiden toimintaan. Tietoyhteiskunnan tekijänoikeusdirektiivin 5 artiklan 2 kohdan c-alakohdan mahdollistama poikkeus kappaleen valmistamisen oikeuteen mahdollistaa tutkimusaineiston reprodusoinnin säilytystarkoituksessa, kunhan säilytettäviä teoskappaleita ei jaeta verkossa ilman oikeudenhaltijoiden suostumusta.

Lakiteknisenä huomiona toteamme, että ratkaisuehdotus on muotoiltu oikeudellisesti erikoisella tavalla. Tekijän ja hänen sopijakumppaneidensa sopimusvapautta rajoittava säännös on sijoitettu tekijänoikeuslakiin ja varsinainen tekijänoikeuden rajoitus tekijänoikeusasetukseen. Tekijänoikeutta ei ole mahdollista rajoittaa asetuksen tasoisella säännöksellä.

3. Mitä vaikutuksia selvittäjän suosittelemalla ratkaisuvaihtoehdolla olisi? Kuvailkaa mielellään vaikutukset määrällisesti tai laadullisesti, jos mahdollista.

Selvittäjän suosittelema ratkaisuehdotus on sisämarkkinoiden toimintaa ja kilpailua vääristävä. Ehdotus johtaisi kotimaisen tieteellisen kustannustoiminnan vähittäiseen kuihtumiseen.

Kirjallisten aineistojen painettuun ja sähköiseen julkaisemiseen liittyy taloudellisia kustannuksia. Kaupallisessa kustannustoiminnassa tieteelliset käsikirjoitukset usein vertaisarvioidaan, mahdollisesti moneen kertaan, ja käsikirjoitus editoidaan eli toimitetaan julkaisukelpoiseen muotoon. Julkaisu voidaan tuottaa eri jakelukanaviin hieman eri tavoin muokattuna. Teksti ja mahdolliset kuvat ja graafit taitetaan ja julkaisulle luodaan ulkoasu. Tekijänoikeuksista sovitaan ja muista hallinnollisista asioista, kuten kirjanpidosta ja verojen maksusta, huolehditaan. Julkaisun lanseeraaminen voi olla merkittävä ponnistus. Kaikki tämä maksaa. Mitä korkeampaa laatua tieteellisellä julkaisulla tavoitellaan, sitä suuremmiksi kustannukset usein muodostuvat.

Rinnakkaistallennus tarkoittaa sitä, että yliopisto tai tutkimuslaitos tallentaa ulkopuolisten tahojen kustantamia julkaisuja rinnakkaisesti omaan tietokantaansa avatakseen julkaisut verkon kautta vapaasti saataville ”avoimena tieteenä”. Julkisesti rahoitettu toimija pyrkii näin hyödyntämään kustantajien taloudellisia panostuksia ja välttämään julkaisutoiminnasta aiheutuvat kustannukset ja riskit.

medialiitto

Jos yliopisto tai korkeakoulu ei sovi rinnakkaistallentamisesta kustantajan kanssa, toiminta näyttäytyy kustannusyrittäjien silmissä epälojalina markkinoiden toiminnan häirintänä ja kilpailun vääristämisinä. Vaikka yliopistot ja korkeakoulut eivät toimi kaupallisessa tarkoituksessa, niiden rinnakkaistallentamisella on kuitenkin vaikutuksia markkinoiden toimintaan. Nämä tosiasialliset ja kielteiset vaikutukset eivät katoa, vaikka rinnakkaistallentamisen julkilausutut tavoitteet - aineiston säilyvyyden ja saatavuuden parantaminen - olisivat sinänsä hyviä.

Rinnakkaistallentamisessa olennainen kysymys on, miten julkaisemisen ja rinnakkaistallentamisen kustannukset jaetaan eri osapuolten kesken.

Maksullisessa julkaisemisessa maksajina ovat kustantajan asiakkaat - julkaisujen ostajat ja lehtien tilaajat, usein juuri yliopistot ja korkeakoulut. Open access - julkaisemisessa maksajina ovat tutkijat itse tai tutkimuksen rahoittajat. Hybridimallissa maksurasite jakaantuu näiden eri tahojen kesken. Mainosrahoitusmallia ei käytetä tieteellisessä julkaisutoiminnassa, koska se ei ole kannattava.

Jos maksulliselta julkaisutoiminnalta viedään pohja rajoittamalla tekijänoikeuksia, kustantajat joutuvat kattamaan julkaisutoiminnasta aiheutuvat kustannukset muulla tavoin, esimerkiksi open access -mallilla. Tällöin maksurasite siirtyy yliopistoilta ja korkeakouluilta tutkijoille ja tutkimusten mahdollisille ulkopuolisille rahoittajille. Yksittäiset tutkijat eivät todennäköisesti pysty kantamaan rinnakkaistallentamisen kustannuksia kuin aivan poikkeuksellisesti.

Suomenkielisen tieteellisen julkaisutoiminnan markkinat ovat erittäin pienet eikä toiminta ole samalla tavoin kannattavaa kuin suurilla ulkomaisilla kustantajilla. Jotkut kustantajat saavat julkista rahoitusta, mutta heillekin julkaisujen myynti on merkittävä osa toiminnan rahoitusta.

Selvittäjä pitää rinnakkaistallentamisen vaikutuksia kustannustoimintaan vaikeasti ennustettavina. Selvittäjä kuitenkin arvioi, että jos rinnakkaistallentaminen sallittaisiin 6-12 kuukauden kuluttua tieteellisen kirjoituksen ensimmäisestä julkaisupäivämäärästä, kustantajan asema olisi turvattu.

Medialiiton arvio on, että tekijänoikeuksien ehdotettuun rajoittamiseen perustuva rinnakkaistallentaminen johtaisi suomalaisen tieteellisen kustannustoiminnan merkittävään vähenemiseen, ja pidemmällä aikavälillä saattaisi kiihdyttää sen joillakin tieteenaloilla kokonaan.

Tieteellinen tieto ei yleisesti ottaen vanhene puolessa vuodessa tai vuodessa. Minkä tahansa aikaikkunan asettaminen rinnakkaistallentamiselle johtaisi siihen, että taloudellisissa vaikeuksissa kamppailevat yliopistot ja korkeakoulut lykkäisivät hankintojaan sanotun ajanjakson verran välttyäkseen maksamasta julkaisuista.

4. Muuta huomioitavaa.

OKM:llä on kaksoisrooli korkeakouluopetuksen ja tutkimuksen budjettirahoituksen valmistelusta vastaavana ja samalla tekijänoikeuslainsäädännön muutosten valmistelusta ja toimeenpanosta vastaavana ministeriönä. Tämä asetelma asettaa

medialiitto

ministeriölle erityisen haasteen perustella tieteellistä tutkimusta koskevat tekijänoikeuden rajoitukset asiallisin ja kestävin perustein.